

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу

Маршалек Карини Олегівни на тему: «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності», що представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Одним із пріоритетних завдань держави є захист громадян, їхніх прав і свобод від злочинних посягань. Для виконання цього завдання держава застосовує певний комплекс заходів, серед яких – встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти статевої свободи і статевої недоторканності особи, до яких належать: зґвалтування; сексуальне насильство; примушування до вступу в статевий зв'язок; вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку; розбещення неповнолітніх; домагання дитини для сексуальних цілей. Зазначені кримінальні правопорушення не лише посягають на статево свободу та статево недоторканність особи, а й заподіюють істотну шкоду честі й гідності, фізичному та психічному здоров'ю потерпілої особи.

Кримінологічне дослідження особистості злочинця похилого віку, який вчинив статеві кримінальні правопорушення, є особливо важливим, оскільки саме вчинення таких злочинних дій більше залежить від внутрішніх причин особи. Авторка дослідження слушно зазначає, що з'ясування причин і умов, стану протидії та шляхів підвищення ефективності заходів запобігання геронтологічній злочинності пов'язане не лише із стрімкими процесами старіння населення України, погіршенням демографічної ситуації, а й із психофізіологічними змінами, що супроводжують старіння організму особи.

Всі європейські країни переживають такий період, коли рівень народжуваності не забезпечує навіть простого відтворення поколінь: є багато людей, які вмирають, і мало людей, які народжуються. За словами демографів, Україну очікує «катастрофічне» падіння народжуваності. Необхідно також зазначити, що повномасштабна війна та її негативні наслідки лише погіршили

демографічну ситуацію в Україні. Велика кількість загиблих та поранених як серед військових, так і серед цивільних, зокрема й дітей. Масштабна міграція населення України за кордон, з яких переважна більшість жінки та діти. Тривалий характер війни, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного повоєнного відновлення держави підвищує ризики неповернення додому значної частки цієї категорії населення.

У зв'язку з тим, що темпи зростання кількості людей похилого віку значно випереджають темпи зростання населення загалом, то окрім економічних, соціальних та культурних проблем, старіння населення тягне за собою й негативні наслідки криміногенного характеру, зокрема зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених особами геронтологічного віку. З огляду на наведене, тема рецензованого дисертаційного дослідження є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Тема роботи відповідає «Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України 2019 – 2023 роки», що затверджено постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 року № 30.

Тему дослідження «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання» затверджено Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» в 2020 році (протокол № 4 від 27.04.2020 р.) і скориговано в 2023 році (протокол № 4 від 04.04.2023 р.).

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів. Дисертанткою *вперше* надано авторське поняття визначення особи похилого віку та авторське поняття геронтологічної злочинності; проаналізовано сучасний стан геронтологічної злочинності у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості; розроблено кримінологічний портрет особистості правопорушника похилого віку, який

вчинив кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості; розроблено кримінологічний портрет особистості потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинені особами похилого віку.

Авторкою *удосконалено*: сучасні кримінологічні знання стосовно характерних детермінантів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, виділено такі детермінанти, як війна, недостатність фінансування державних програм для осіб похилого віку, міграція, порушеність родинно-сімейних зв'язків тощо; теоретичні підходи до систематизації історичних аспектів становлення геронтологічної злочинності та запропонована періодизація історичного дослідження геронтологічної злочинності.

У роботі *дістали подальшого розвитку* знання про законодавчі підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості та геронтологічної злочинності в зарубіжному законодавстві, що надає змогу в подальшому включати до української доктрини кримінального права досвід та правозастосовну практику зарубіжних країн з урахуванням особливостей системи державного управління, закономірності історичного розвитку досліджуваного питання, правосвідомості громадян.

Значення роботи для науки, практики та суспільства. Отримані в дисертаційному дослідженні результати мають безпосереднє наукове значення для кримінального права та кримінології, зокрема поглиблюють наукові знання щодо кримінологічної характеристики осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, сприяють удосконаленню практики запобігання цим правопорушенням.

Практичне значення роботи полягає в тому, що основні концептуальні та практичні положення можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – при подальшому дослідженні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, особи

злочинця та потерпілого, причин та умов вчинення цих злочинів, а також заходів їх запобігання; в нормотворчому процесі – при підготовці пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства у сфері запобігання злочинності; у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо вдосконалення професійної діяльності працівників правоохоронних та інших органів, завданням яких є запобігання злочинності; у навчальному процесі – при проведенні лекційних, семінарських занять та при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Кримінальне право (загальна частина)» і «Кримінологія».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Результати дисертаційної праці Маршалек К.О. є обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із кримінологічною характеристикою осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується комплексом чинників: постановкою мети та завдань дослідження, логікою викладення матеріалу, широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, використанням різноманітних методів наукового пізнання. Мета і завдання дослідження сформовані достатньо чітко, останні підпорядковуються основній меті і спрямовані на послідовне її досягнення. Для досягнення окресленої мети, здобувачка вирішила певні завдання.

При написанні дисертації застосовано такі методи дослідження: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний і статистичний. Теоретичну базу дослідження склали література з кримінології, кримінального права, психології, у тому числі геронтології, геронтопсихології, психіатрії, медицини, соціології, філософії, що стосується проблематики дослідження.

Емпірична база дисертації складається: з вивчених і узагальнених 100 кримінальних справ (проваджень) за статтями 152-156-1 КК України, вчинених

особами похилого віку та розглянутих судами в усіх областях України протягом 2013-2022 рр., статистичної звітності Генеральної прокуратури України, Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Державного комітету статистики України.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформованих у дисертації, та їх вірогідність забезпечено, зокрема використанням широкої джерельної бази за темою дисертації – список використаної літератури налічує 254 найменувань.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділ 1 «Гене́за розвитку та становлення досліджуваних кримінальних правопорушень, що вчиняються особами похилого віку» присвячено визначенню похилого віку в кримінологічному вимірі, його значенню і впливу на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Розглянувши історичний аспект, встановлено, що досліджень та згадок щодо будь-яких вікових розмежувань у законодавстві майже немає. Визначено, що вікова особливість правопорушника проявляється лише у шістнадцятому столітті, але в інших науках, наприклад, медицина, психіатрія, соціологія, питання геронтології розглядалось раніше. В історії людства завжди існувала злочинність похилого віку, або «геронтологічна злочинність». Здійснено аналіз зарубіжного законодавства, відповідно до чого вбачаються різні законодавчі акценти та підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, геронтологічної злочинності.

У *Розділі 2 «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку»* визначено особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку. Проведено аналіз структури кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої

недоторканості, визначено частки зазначених правопорушень у загальній структурі кримінальних правопорушень, вчинених в Україні. Розроблено кримінологічний портрет особистості правопорушника і особистості потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинені особами похилого віку.

У Розділі 3 «Заходи запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку» розглядаються положення щодо запобігання аналізованим правопорушенням, які складаються із загальносоціальних (правові, соціально-економічні, культурно-виховні, медичні, інформаційно-роз'яснювальні), спеціально-кримінологічних (заходи кримінологічної профілактики, відвернення і припинення) та індивідуально-профілактичних заходів запобігання (переконання, допомога та примус).

У висновках дисертаційної роботи здобувачкою здійснено послідовний виклад отриманих результатів дослідження, які відповідають меті та завданням, постановленим і сформульованим у вступі.

За результатами виконання дисертаційного дослідження опубліковано чотири наукові статті, з яких три у наукових фахових виданнях України (категорія «Б») та одна стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, а також у шести тезах доповідей на конференціях і додатково відображено в двох колективних монографіях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами вивчення тексту дисертації та публікацій здобувачки порушень академічної доброчесності не виявлено. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Дисертанткою дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, надано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно подане до захисту дисертаційне

дослідження, слід вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити наступні непринципові зауваження та побажання:

1. Обґрунтовуючи актуальність теми, дисертантка постійно зазначає: «дослідження саме геронтологічної злочинності є незначними», «кількість кримінологічних досліджень є мінімальною та присвячена лише окремим аспектам геронтологічної злочинності», «комплексні кримінологічні дослідження, присвячені саме цим злочинним проявам, на сьогодні в Україні відсутні», «ця тема не була предметом особливого інтересу кримінологів і лише фрагментарно висвітлювалася в окремих наукових працях». Які ще підстави для обґрунтування актуальності обраної теми існують, крім відсутності комплексних досліджень?

2. У рубриці «Наукова новизна отриманих результатів» здобувачкою удосконалено «сучасні кримінологічні знання стосовно характерних детермінантів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості». Одним із таких детермінантів є «недостатність фінансування державних програм для осіб похилого віку». Які ж саме державні програми розглядалися під час проведення дослідження?

3. Розглядаючи у підрозділі 1.2 історію становлення та сучасний стан національного законодавства щодо геронтологічної злочинності, авторка пропонує законодавцям разом з науковцями-кримінологами розробити певну концепцію протидії злочинності осіб похилого віку. Така пропозиція не отримала продовження по тексту роботи, тому виникають питання: які повинні бути основні цілі концепції, завдання і способи їх досягнення?

4. При вивченні кримінальних проваджень, авторка стверджує, що найбільш поширеними досліджуваними правопорушення є в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Київській, Запорізькій та Одеській областях, а найменша – в Хмельницькій, Луганській та Івано-Франківській областях. У підрозділі 2.1 наводяться дані про розмір пенсій осіб похилого віку: у восьми регіонах (Київ, Рівненська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька та Київська області) розмір пенсії вищий за середній

по країні. Найнижчий середній розмір пенсії у Тернопільській області. З цього можна зробити висновок, що більший розмір пенсії негативно впливає на осіб похилого віку, які вчиняють кримінальні правопорушення. Чим це можна пояснити?

5. «Важливо створити в Україні комплексну систему геріатричної допомоги, що складається зі спеціалізованих центрів та закладів з кваліфікованим персоналом». Запропонована пропозиція авторки виникла при дослідженні в підрозділі 3.1 загально-соціальних заходів запобігання кримінальних правопорушень. Зазначу, що така система давно створена, соціально-медичні установи геріатричного типу працюють майже в кожній області держави. Може дисертантка знає певні недоліки в їх роботі, або запропонує шляхи удосконалення діяльності таких установ?

Висловлені зауваження характеризують значну складність досліджуваної проблематики та не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Загальна оцінка роботи є позитивною.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Маршалек Карини Олегівни «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання» виконана на актуальну тему. За своїм змістом дисертація є завершеною самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, в якій отримано нові теоретичні положення та науково обґрунтовані результати.

Зміст дисертації відповідає обраній темі дослідження та спеціальності у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право». Сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та всебічно обґрунтованими. Визначену мету дослідження досягнуто, а основні завдання вирішено. Опубліковані дисертанткою наукові праці повною мірою відображують зміст дисертації, головні результати дослідження, його наукову новизну, практичну значущість і особистий внесок здобувачки в науку.

За своїм науковим рівнем, глибиною теоретичних доробок, практичним значенням отриманих результатів, висновків і рекомендацій, структурою, мовою та стилем викладання матеріалу дисертація «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Маршалек Карина Олегівна заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**завідувач кафедри публічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій ШКОЛА